

Lisääkö kodin Internet-yhteys ikääntyvien asumisturvallisuutta?

Helena Tuorila ja Johanna Leskinen

Kotien Internet-yhteys edistää muiden teknologisten ratkaisujen ohella ikääntyvien turvallista asumista. Hyödyt korostuvat erityisesti liikuntarajoitteisten henkilöiden ja syrjäisillä alueilla asuvien ikääntyvien arjessa. Verkkoyhteyksien avulla he voivat saada palveluja ja olla vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa. Aikaa ja rahaa säästyy pitkien asiointimatkojen korvautessa verkkopalvelujen käytöllä. Toisaalta tietoyhteiskunnan jatkuva kehitys saattaa vauhdittaa verkkojen ulkopuolelle jäävien syrjäytymistä. Ongelmaksi voi myös tulla ikääntyvien kyvyttömyys selvitä monimutkaisten laitteiden ja laitevikojen kanssa. Turvallista asumista edistetään parhaiten teknologisten ja inhimillisten ratkaisujen tasapainoisella soveltamisella.

Kotien Internet-yhteyksien lisääntymisen ja palvelujen sähköistymisen uskotaan edistävän ikääntyvän väestön turvallista asumista omassa kodissa mahdollisimman pitkään. Valtiovallan suojeluksessa edennyt, kilpailukyvyyn, tuottavuuden, tasa-arvon ja kansalaisten hyvinvoinnin edistämiseen valjastettu tietoyhteiskuntakehitys on vauhdittanut verkkopalvelujen syntyä ja kehitystä. Tavoitteiden katsotaan toteutuvan kehittämällä verkkopalveluja niin kuntasektorilla kuin elinkeinoelämässä sekä tukemalla kansalaisten tietoyhteiskuntavalmiuksia (Kuluttajapoliittinen ohjelma 2004, Hallituksen...2005). Tavoitteiden saavuttaminen riippuu lopulta kuluttajakansalaisten hyväksynnästä ja valmiudesta omaksua uusia käytäntöjä.

Suomalaiset kodit ovat hankkineet Internet-yhteyksiä 2000-luvulla lähes räjähdysmäisesti. Tietoverkkojen käytöstä on tullut osa kansalaisten arkipäivää ikään katsomatta. Vuoden 2006 lopussa tietokoneen omisti 70 prosenttia, Internet-yhteyden 64 prosenttia ja laajakaistayhteyden 57 prosenttia kaikista kotitalouksista (Nurmela et al 2007). Asiointi Internetin kautta näyttää yleistyvän edelleen. Työikäiset hoitavat muita useammin asioita Internetin kautta. Toisaalta ikääntyvät suhtautuvat Internetiin entistä myönteisemmin. Varsinkin runsas palvelujen käyttö ja pitkät asiointimatkat lisäävät verkkopalvelujen käyttöä. Tuorilan ja Kydön (2005) tutkimuksen mukaan vajaa puolet ikääntyvistä oli käyttänyt Internetiä viimeisen vuoden aika-

na. Tänä päivänä varmasti jo yli puolet ikääntyvästä, 50-vuotiaista ja tätä vanhemmista, lukeutuu Internetin käyttäjiin.

Mitä ikääntyvät ajattelevat teknologisoitumiskehityksestä? Miten he kokevat arjessaan tietoyhteiskunta ohjelmien ja strategioiden oletetut hyödyt? Onko laajakaistayhteydellä varustettu koti ikääntyvän turvaverkko? Korvaako teknologia toisen ihmisen? Vastaukset ja johtopäätökset perustuvat Kuluttajatutkimuskeskuksessa tehtyihin ikääntyvien palvelutarpeita ja sähköisten palvelujen käyttöä selvittäviin tutkimuksiin, joilla on kytkentöjä myös asumisen turvallisuuteen. Artikkelin kirjoittamista ovat inspiroineet asumisen kehitysareenan käynnistyminen Kuluttajatutkimuskeskuksessa, turvallisuuskysymysten painoarvon lisääntyminen yhteiskunnassa, Tekesin turvallisuusohjelman hakua varten tehdyt valmistelut kirjallisuuskartoituksineen sekä kirjoittajien perehtyminen ikääntyvien arkeen aiemmissa tutkimuksissa (esim. Leskinen ja Tuorila 2007).

Ikääntyvät teknologisoitumis- myllerryksessä

Fritjof Capran (1975) tunnettua lausumaa lainaten ”there is no problem without a technological solution” teknologiasta etsitään ratkaisua kaikkiin tämän päivän ongelmiin. Teknologian katsotaan helpottavan ikääntyvien arkea kotipiirissä, kodin ulkopuolella asioitaessa ja palveluja hankittaessa, yhteiskunnallisissa riennoissa sekä vapaa-ajan vietossa. Teknologialla pyritään myös ratkaisemaan yhtälö, jossa vastakkain ovat henkilökohtaista hoivaa ja avustamista tarvitsevien ikääntyvien kasvava joukko ja entistä

vähäisempi määrä hoivan tarjoajia. Erityisesti nopeasti ikääntyvässä Japanissa robottiteknologian kehittämisestä etsitään kovasti kaivattua ratkaisua (Ks. esim. TerraDaily 2006).

Vastaavasti ikääntyviä ohjataan tietoyhteiskunnan kansalaisiksi opettamalla heille tietoteknisiä taitoja, sillä heidän ei haluta jäävän uuden tietoyhteiskunnan ulkopuolelle. Toisaalta henkilökohtaisen palvelun kalleus verrattuna sähköiseen itsepalveluun ajaa ikääntyvien tietoteknisten valmiuksien kehittämiseen. Samalla joudutaan kuitenkin pohtimaan teknologisoitumiseen liittyvää syrjäytymistä ja epätasa-arvoistumista. Kykenevätkö kaikki kansalaiset hyödyntämään innovatiivisia teknologisia ratkaisuja ja mitä tapahtuu sellaisille, jotka eivät osaa tai halua tai joilla ei ole varaa hyödyntää teknologiaa (ks. esim. Tuorila 2004)? Palvelukulttuurin digitalisoituminen muodostaa uhan kansalaisten tasa-arvoisuudelle ja aiheuttaa eriarvoisuutta monista hyvistä päämääristään huolimatta (Tuorila ja Kytö 2005).

Kuluttajille suunnatut henkilökohtaiset tietotekniset tukipalvelut ovat suhteellisen nuori ilmiö maassamme, vaikka tietotekniikan jokapäiväiseen käyttöön liittyy monenlaisia ongelmia siinä määrin, että teknisille tukipalveluille on selvä tarve. Ehkä ikääntyvien tietotekniikan käyttäjien määrän lisääntyminen edesauttaa myös nuorempien tarvitsemien tukipalveluiden kehittymistä, sillä ikääntyvien verkkopalvelujen käytön turvaaminen edellyttää teknisten laitteiden asennukseen, käyttöönottoon, opastukseen sekä huoltoon liittyviä palveluita. Sähköisten palveluiden käyttöä edistäisi myös kotitalousvähennyksen saaminen tietoteknisistä tukipalveluista. (Tuorila ja Aalto 2007.)

Ikääntyviä koskevissa tutkimuksissa on korostettu heidän merkitysmaailmansa eroavuutta nuorten ja työssäkäyvien merkitysmaailmasta (Kangas 2003). Vanhuustutkijat (esim. Tornstam 2003) puhuvat gerotranssendenssista, jolla tarkoitetaan vanhuudessa tapahtuvaa arvomuutosta aineellisista arvoista henkisten elämänarvojen suuntaan. Arvomuutosta kuvaa myös se, että asioihin suhtaudutaan suvaitsevaisemmin ja suurpiirteisemmin. Lisäksi voidaan vapautua turhista sosiaalisista paineista, epämieluisista sosiaalisista siteistä tai sovinnaisäännöksistä. Ikääntyvillä ei ole samanlaisia paineita uusien tietoteknisten innovaatioiden omaksumiseen kuin nuoremmilla ikäryhmillä. Ikääntyvät suhtautuvat uuteen tekniikkaan jonkin verran epäillen ja punnitsevat nuoria enemmän erilaisten laitteiden hyödyllisyyttä. Syynä saattaa olla, etteivät uuden teknologiakulttuurin arvot (nopeus, tehokkuus, jatkuva vaihtuvuus) ole keskeisiä arvoja ikääntyvien elämässä. Kysymyksessä lienevät pikemminkin teknologian ominaisuudet, lähinnä sen sopimattomuus kaikille väestöryhmille kuin ikä ominaisuutena. (Kangas 2003.)

Ikääntyneille tarkoitetun teknologian kehittäminen painottuu voimakkaasti asumiseen (esim. Elderathome ... 2004) ja erilaisiin itsestä asumista ja jokapäiväistä elämää tukeviin teknologisiin ratkaisuihin (Ikääntyneiden itsestä ... 2001). Ikääntyvien tapaturma-alttius haastaa korjausrakentamisen, erityisesti esteettömyyden ja muun toimivuuden edistämisen. Kodin turvallisuutta lisäävistä teknologisista innovaatioista huolimatta ikääntyvien asumisen turvallisuus on edelleen heikompi kuin koko väestön keskimäärin. Palokuolemien riski ja

kaatumistapaturmat ovat ikääntyvillä yleisempiä kuin nuoremmassa ikäluokissa. Kotona asuvista yli 65-vuotiaista joka kolmas kaatuu ainakin kerran vuodessa. Joka toinen yli 85-vuotias kaatuu ainakin kerran vuodessa ja jopa puolet kaatuu toistuvasti. Kymmenen prosenttia kaatumisista johtaa terveystalvelujen käyttöön ja 2-4 prosenttia kaatumisista johtaa murtumiin (Hassila, Juvas 2007).

Sosiaalihuoltolakiin lisättiin 1.3.2006 säännökset 80-vuotta täyttäneiden palvelutarpeiden ja asumisolojen arvioinnista (Sosiaali- ja terveystalveluministeriö 2006). mm. Housing Enabler -menetelmällä arvioidaan asuinympäristössä havaittuja, asukkaan fyysiseen toimintakykyyn vaikuttavia turvallisen asumisen esteitä asunnon suunnittelun, rakentamisen tai ennalta ehkäisevän kotikäynnin yhteydessä. Tavoitteena on, että fyysinen ympäristö tukee asukkaan päivittäisiä toimintoja hänen asuinympäristössään. (Siltala 2007.) Asuinympäristön suunnittelulla voidaan edesauttaa ikääntyvien asumisen turvallisuutta, mutta silti esimerkiksi kaatumisista johtuvia loukkaantumisia ehkäisevät todelliset innovaatiot odottavat edelleen keksijäänsä.

Ikääntyvien teknologianäkemyksissä on havaittavissa tutkimustemme mukaan kaksi pääjuonetta. Ikääntyvien näkemyksissä painottuivat yhtäältä teknologiavetoiset asumisratkaisut ja erilaiset teknologiset laitteet sekä toisaalta teknologia ihmisen korvaajana seurauksineen. Ikääntyvät suhtautuvat teknologiaan kaksijakoisesti.

Teknologiayönteiset näkemykset liittyvät paljolti ikääntyvien asumiseen, erityisesti senioriasumiseen teknologisine ratkaisuineen. Asumisratkaisujen ohella uudet teknologiset lait-

teet, ateria- ja siivousrobotit, turvapuhelimet, turvarannekkeet ja varashälyttimet herättävät ikääntyvissä myönteisiä mielikuvia. Hyvistä kokemuksista raportoitiin mm. seuraavasti: *”Siellä kaapissa oli viikon ruuat ja liikuntakyvytön rouva tykkäsi kauheasti. Kun hän painoi siitä nappulasta, kesti puoli tuntia kun se valmistui. Ja miesääni sanoi sieltä, että aterianne on valmis, olkaa hyvä. Juu, hän tykkäsi kauheasti siitä”* (Varjonen et al 2005, 79). Sama myönteisyys koskee Internetiä ja sähköpostia: ne mahdollistavat liikuntarajoitteisten ikääntyvien yhteydenpidon ja mahdollisuuden käyttää sähköisiä palveluja.

Teknologiakielteisyyteen liittyy teknologian vastustamisen asemasta pikemminkin huoli teknologisoitumisen seurauksista (vrt. Tornstam 2003). Vanhaa sanontaa lainaten teknologia on hyvä renki, mutta huono isäntä. Ylenmääräisen teknologisoitumisen vaikutukset askarruttavat ihmisiä. Kriittisistä teknologianäkemyksistä välittyy huoli inhimillisen vuorovaikutuksen vähenemisestä tai jopa häviämisestä erityisesti hoivatyössä. Vallitsevan teknologiakulttuurin ikääntyviä syrjivät asenteet ”taakkapuheineen” huolestuttavat. Ikääntyville suunnattuihin teknologisiin ratkaisuihin kaivataan lisää inhimillisiä elementtejä. Kielteisten näkemysten mukaan *”tuntuu pelottavalta että ympärillä olisi vain kaikenlaisia valvovia silmiä koko ajan ja ihmiset olisivat yksinään omien ajatustensa kanssa”* (Varjonen et al 2005, 80). Tanskan mallin mukaisia ’ihmisen kokoisia’ hoivaratkaisuja toivotaan myös Suomeen. Lähimmäispalvelut, seuranpito ja kummivanhustoiminta ovat noussemassa siivous- ym. palvelujen rinnalle entistä tärkeämmiksi palveluiksi ikääntyvien turvallisen arjen ja asumisen näkökulmasta. (Leski-

nen 2006.) Jatkossa kyseisten palvelujen tarve kasvaa yhden hengen talouksien lisääntyessä. Kaipaavatko Internetin käyttöön tottuneet sukupolvet teknologian inhimillistämistä, selviää tulevien tutkimusten myötä.

Verkkopalveluilla turvallisuutta ikääntyvien arkeen?

Sähköiset palvelut ovat jalkautuneet vauhdilla kuluttajien arkeen. Yhä useammin asioidaan joko osittain tai kokonaan Internetissä. Ikääntyville sähköisten palvelujen lisääntyminen voi olla ongelmallista. He eivät ole kasvaneet nuorten ja lapsiperheiden tavoin Internetin käyttäjiksi, eivätkä ole omaksuneet automaattisesti sähköisiä palveluja (Tuorila 2001). Ikääntyvien Internetin käytölle on tiedollisia, taidollisia ja asenteellisia esteitä, joiden poistamiseen tietoyhteiskuntaa eteenpäin ajavat tahot joutuvat panostamaan. Mahdollisista esteistä huolimatta Internetin uudet käyttäjät tulevat lähitulevaisuudessa ikääntyvistä henkilöistä, koska valtaosa nuorista käyttää jo Internetiä. Ikääntyvien suhtautuminen Internetiin onkin muuttunut muutamassa vuodessa selvästi myönteisempään suuntaan. Esimerkiksi 60–64-vuotiaiden ikäryhmässä Internetin käyttäminen on kaksinkertaistunut (Tuorila ja Kytö 2005).

Runsas palvelujen käyttäminen ja pitkät asiointimatkat lisäävät myönteistä suhtautumista Internetiin. Ajansäästöt ovat merkittäviä etenkin syrjäisillä alueilla asuville. Verkkopalvelut ikääntyvien hyvinvoinnin edistäjinä -tutkimus (Tuorila ja Kytö 2005) osoittaa, että Internetiä asioinnissaan hyväkseen käyttävät henkilöt

säästävät paitsi asiointiin käyttämässään ajassa myös asioimiskustannuksissa. Internetin käyttäjien asiointikustannukset ovat keskimäärin vain puolet Internetiä käyttämättömien asiointikustannuksista. Kustannuksia vertailtaessa tulee kuitenkin muistaa, että Internetin käyttäminen edellyttää useimmiten tietotekniikan investointi- ja ylläpitokustannuksia. Sähköisten palvelujen käyttäminen saattaa kokonaisuudessaan tulla perinteisten palvelujen käyttämistä kalliimmaksi. Internet-asiointi voi aiheuttaa myös alueellista epätasa-arvoistumista siten, että alueille, joilla ei enää ole perinteisiä palveluja, voivat jäädä asumaan vain ne, joilla on varaa ja mahdollisuudet asioida Internetin kautta muiden joutuessa muuttamaan taajamiin. Ikääntyvien asumisen turvallisuutta kehitettäessä onkin pidettävä mielessä, ettei turvallinen asuminen tarkoita pelkästään esteetöntä ja rakenteellisesti turvallista asuntoa, vaan jokapäiväiseen elämään liittyvien palvelujen saatavuutta.

Tietotekniikan yleistyminen asettaa runsaasti uusia vaatimuksia ja haasteita ikääntyville. Kaikki eivät halua käyttää Internetin tarjoamia palveluja. Syynä saattaa olla yksityisyyden suojeleminen ja pelko Internetin tietoturvan luotettavuudesta. Toisaalta aina tulee olemaan henkilöitä, joilla ei ole joko riittäviä tiedollisia ja toiminnallisia resursseja tai halua sähköisten palvelujen käyttämiseen. Tällaiset palvelujen käyttäjät muodostavat haasteen sähköisten palvelujen kehittäjille, sillä kyvyttömyys tai haluttomuus sähköisten palvelujen käyttämiseen ei saa merkitä palvelujen ulkopuolelle jäämistä. Palvelujen tarjonta ei voi perustua pelkästään sähköisiin jakelukanaviin. (Tuorila ja Kytö 2005.) Toisaalta sähköisten palvelujen haavoit-

tuvuus (esimerkiksi verkkopankkien käytössä esiintyneet ongelmat) edellyttää henkilökohtaiseen palveluun perustuvaa varajärjestelmää.

Sähköisten palvelujen käyttäminen edellyttää tietyntäsoita terveyttä, erityisesti riittävää toimintakykyä. Huonokuntoisimmilla ja dementoituneilla vanhuksilla ei ole tarvittavia edellytyksiä sähköisten palvelujen käyttöön. Ikääntyvät kohderyhmänä voidaankin jaksaa hyvän toimintakyvyn omaaviin ”nuoriin” ikääntyviin ja rajallisen toimintakyvyn omaaviin vanhuksiin. Samaan aikaan kun kansalaisten odotettavissa oleva elinikä pitenee vuosi vuodelta ja iäkkäiden henkilöiden terveydentila paranee, lisääntyy huonokuntoisten vanhusten määrä. Osa heistä ei kykene käyttämään uudenlaisia sähköisiä palveluja. He saattavat myös nähdä Internet-asiointin mukanaan tuoman liikkumisen vähenemisen uhkana terveydelleen. Näin ikääntyvien ja nuorempien kansalaisten välinen digitaalinen kahtiajako tulee esiin myös ikääntyvissä.

Tietokoneen ja Internetin käyttäjät kokevat terveydentilansa paremmaksi kuin ne, jotka eivät käytä tietokonetta tai Internetiä. Suuri osa ikääntyvistä kuitenkin katsoo Internet-asiointin vähentävän perinteisen asiointin edellyttämää liikkumista sekä sen kuntoa ylläpitävää vaikutusta ja suhtautuu tästä syystä kielteisesti Internetiin. Internetin käytön terveydelliset seuraamukset voidaankin ymmärtää paljon laajemmin kuin ainoastaan laitteiden käytöstä johtuvina fyysisinä seuraamuksina, kuten ns. ”hiirikätenä”. Liiallinen tietokoneen ja Internetin käyttäminen voi johtaa päivittäisen liikunnan vähenemiseen. Tästä saattaa seurata fyysisen kunnon heikkeneminen, mikä hankaloittaa arkipäiväisistä toiminnoista

selviytymistä. Toisaalta tietokoneen ja Internetin käytön terveydellisistä seuraamuksista on puhuttu julkisuudessa niin paljon, että ikääntyvät osaavat ennakoida terveydelliset riskit. (Tuorila ja Kytö 2005)

Voiko sosiaalista turvallisuutta sähköistää?

Keskustelu ikääntyvien asumisen turvallisuudesta kohdistuu helposti onnettomuuksien ja rikollisuuden ehkäisyyn. Näkökulma on liian kapea, sillä turvallinen asuminen ei merkitse vain rakennusten ja muun rakennetun ympäristön turvallisuutta. Siihen kuuluvat keskeisesti ihmisten välinen kanssakäyminen ja asuinympäristön sosiaaliset suhteet. Fyysisesti turvallinen asunto ei riitä, jos ikääntyvä asukas kokee asuinympäristönsä sosiaalisesti turvattomaksi. Mitä hyötyä on teknologian luomasta turvallisuudesta, jos sen seurauksena yksin elävä ikääntyvä henkilö kokee jääneensä asuntonsa vangiksi? Turvallisuus ei saa merkitä sosiaalista eristäytymistä, vaan mahdollisuutta tuntea itsensä osaksi asuinympäristöään. Verkottunut koti ei ole ikääntyvän asukkaan turvaverkko, jos teknologia korvaa toisen ihmisen.

Turvallista asumista voidaan tavoitella eri tavoin. Suljetut asuinalueet (gated communities) on kehitetty turvallisuusratkaisuksi kasvavaa rikollisuutta vastaan. Suljetuissa asuinympäristöissä ns. eliitti eristäytyy aidattuihin tai vartioituihin asuntoihin. American Housing Surveyn 2001 mukaan kansakunnan 119 miljoonasta kotitaloudesta yli seitsemän miljoonaa, noin kuusi prosenttia, asuu eri tavoin suljetuissa yhteisöissä. Valtaosa, noin neljä miljoonaa taloutta

asuu yhteisöissä, joihin vapaan pääsemisen estävät portit, sisäänpääsykoodit, avaimet tai vartijat (Gated ... 2002).

Suomessa on pyritty välttämään tietoisesti suljettujen yhteisöjen muodostumista lukuun ottamatta dementiakoteja ja sairaaloiden vanhusgeriatria osastoja, joissa asukkaiden ulospääsy on estetty tai rajoitettu turvallisuussyistä. Jatkuuko sama kehitys vai syntyykö tulevien vauraiden eläkeläisten myötä uudentyyppisiä suljettuja yhteisöjä? Entä lisääntyvätkö senioritalokonseptit? Onko niiden myötä syntymässä ”sosiaalis-henkisesti gated communities”, samanikäisten ja elämänolosuhteiltaan homogeneenisten ryhmien keskittymiä, joita ei erota muusta väestöstä välttämättä aita tai portti, vaan yhteisöön pääsemisen edellytykset?

Senioritalokonsepteille näyttää olevan kysyntää, sillä suurten rakennusyriytysten lisäksi niiden kehittämiseen on panostettu myös ns. kolmannella sektorilla. Aktiiviset Seniorit ry:n Senioritalo Loppukiri edustaa uutta yhteisöllistä vaihtoehtoa seniorien asumisessa. Loppukirissä yhdistyvät oman kodin rauha sekä mahdollisuus yhteistoimintaan ja seurusteluun muiden ihmisten kanssa. Päivittäinen ruokailu ja ruuanvalmistus muodostavat keskeisen osan yhteisön toiminnasta. Kaikki Loppukirin asukkaat osallistuvat kykyjensä mukaan vuorollaan yhteisiin työtehtäviin ja päätöksentekoon, kukaan ei jää yksin. Loppukirin esittelyssä korostetaan, että asukkailla on hyvät mahdollisuudet pysyä henkisesti ja fyysisesti virkeinä ja toimintakykyisinä pidempään kuin yksin kerrostalohuoneistossa asuvilla. (Aktiiviset Seniorit ry 2008.)

Teknologia ei voi korvata toista ihmistä, vaikka sillä voidaan tukea palvelujen käyttäji-

en tärkeinä pitämiä toimintoja ja tehdä asioita, joihin muutoin tarvittaisiin toinen ihminen. Teknologia on vain väline tiettyjen tavoitteiden toteuttamiseksi. Kun kotona pärjätään teknologian avulla yksin ja kotona viihdytään, voi myös eristäytyminen lisääntyä. On varottava, ettei ikääntyvien keskuuteen synny uusi syrjäytyneiden luokka. Suomalaisen vanhuspolitiikan periaatteita ovat normaalisuus, ikäihmisten arvostus, turvallisuus, sosiaalinen integraatio, itsemääräämisoikeus, yksilöllisyys, valinnanvapaus, moniarvoisuus, tasa-arvo ja oikeudenmukaisuus. Tasa-arvoisessa tietoyhteiskuntakehityksessä periaatteet tulee ottaa huomioon ja aktiivisesti ehkäistä ikääntyvän väestön syrjäytyminen tietoyhteiskunnassa.

Kun sähköisten palvelujen yhteydessä puhutaan ikääntyvien hyvinvoinnista ja hyvästä elämästä, on syytä kysyä, mitä hyvinvointi merkitsee ikääntyville ja minkälaiseksi ikääntyvät näkevät sähköisten palvelujen roolin hyvinvoinnissaan. Liittyvätkö ne lainkaan ikääntyvien hyvinvointikäsitykseen, vai merkitseekö hyvinvointi mahdollisuutta ikääntyä rauhassa ilman yhteiskunnan vaatimuksia hankkia riittävät tietoyhteiskuntataidot. (Tuorila ja Kytö 2005.)

Ikääntyvien turvallisuuden tunne on sidoksissa myös siihen sosiaaliseen ja kulttuuriseen ympäristöön, missä ihmiset vanhenevat. Vanhuustutkijat puhuvat ageismista, jolla tarkoitetaan vanhojen ihmisten ikäperusteista, usein piiloista syrjintää. Ikäsyrjintä ilmenee väestö- ja talouspoliittisissa puheenvuoroissa: puhutaan väestön ikärakenteen muuttumisesta epäedulliseksi tarkoitettaessa vanhusväestön määrän kasvua tai ikääntyvistä puhutaan kansantalou-

dellisena ja sosiaalipoliittisena rasitteena tai tikkävänä eläkepommina (Karisto 1997). Tekekö ageismi ikääntyvät asenteellisesti suljetuksi yhteisöksi ja miten ageismi murretaan? Miten ikäsyrjintä tai vaihtoehtoisesti ikääntymistä arvostava kulttuuri vaikuttavat ikäihmisten omakuvaan ja turvallisen arjen kokemuksiin, jää nähtäväksi ikääntyvien määrän kasvaessa jatkuvasti.

Sopeutujista suunnan näyttäjiksi asumisen turvallisuudessa

Tämän päivän ikääntyvät ovat olleet sopeutujan roolissa menossa olleessa kulutus- ja tietoyhteiskuntakehityksessä ja niihin liittyvässä palvelukulttuurin muutoksessa. Ikääntyvät ovat joutuneet sopeutumaan kiihkeään teknologisoitumiskehitykseen voimatta juurikaan vaikuttaa muutosten nopeuteen tai suuntaan. Työelämässä olevien etuna on ollut tietoteknisten perustaitojen oppiminen työssä selviytymiseksi. Ikääntyvät ovat sopeutuneet edelleen ristiriitaiseen palveluyhteiskuntakehitykseen: julkiset palvelut ovat korvautuneet entistä enemmän yksityisillä palveluilla, palvelu on muuttunut itsepalveluksi ja uusia markkinoita on syntynyt mm. korvaamaan perinteisiä kotitöitä. Toisaalta ikääntyvien valinnanmahdollisuudet ovat lisääntyneet sekä palveluvalikoiman että tuottajatahojen moniolistuessa.

Yleisen käsityksen mukaan tietokoneiden ja Internetin käyttö vähentää sosiaalista kanssakäymistä tai vähintäänkin muuttaa kanssakäymisen muotoja siten, että sosiaalisten suhteiden ylläpito siirtyy verkkoon. Verkkopalvelut ikääntyvien hyvinvoinnin edistäjinä -tutkimuk-

sen (Tuorila ja Kytö 2005) tulosten perusteella verkkopalvelut eivät uhkaa ikääntyvien sosiaalisia suhteita. Tutkimustulokset osoittavat selvästi, etteivät ikääntyvät ylläpidä tai luo sosiaalisia suhteitaan Internetissä, vaan elävässä elämässä. Henkilökohtaiset kontaktit kuuluvat heidän maailmassaan sosiaalisuuteen. Virtuaalisille kontakteille rakentuva sosiaalisuus ei riitä ikääntyville. Virtuaalisia kontakteja ei välttämättä edes mielletä sosiaalisuudeksi. Sosiaaliset suhteet voivat sen sijaan vaikuttaa myönteisesti Internetin käyttöön, sillä Internetin käyttäjät ovat sosiaalisesti aktiivisempia kuin ne, jotka eivät sitä käytä. Tutkimuksen perusteella Internetin käyttäjillä on muita enemmän sukulaisia, ystäviä ja tuttavuuksia, joita he tapaavat säännöllisesti.

Tältä pohjalta varsinkin yksinasuville ikääntyville voisi suositella Internetin käyttöä, sillä yksin asuvien ikääntyvien kotona asumisen ideaalia koettelevat yksinäisyys, depressiivisyys, turvattomuus ja mahdollisesti tarvittavien avopalvelujen puute (ks. Lukkaroinen 2002). Vanhustyön Keskusliiton tutkimuksen mukaan 75 vuotta täyttäneistä 39 prosenttia koki itsensä toisinaan, usein tai aina yksinäiseksi. Yksinäisyys liittyi erityisesti leskeksi jäämiseen, yksin asumiseen, subjektiiviseen terveydentilaan, masennukseen, pessimistisiin elämänsänteesiin ja ihmissuhteiden odotuksiin. Maaseudulla asuvat kokivat muualla asuvia enemmän yksinäisyyttä. Pohdittavaa on myös siinä, että yksinäisyyttä kokevista miehistä noin 40 prosenttia asui puolison kanssa ja oli naimisissa samoin kuin siinä, että yksinäiset kokivat itsensä selvästi ei-yksinäisiä sairaammiksi. (Routasalo, Pitkälä, Savikko & Tilvis 2003.) On kuitenkin erittäin vaarallista asennoitua siten, että tietotekniikka

olisi yksiselitteinen ratkaisu ikääntyvien yksinäisyydestä nouseviin ongelmiin.

Arjen rutiineista ja toistuvuudesta huolimatta ikääntyvät erilaistuvat entisestään ja heidän segmentointinsa ikätyyppeihin on entistä vaikeampaa. Tulevaisuudessa ikääntyvät eivät ole enää sopeutujia, vaan tieto- ja itsepalveluyhteiskuntakehityksen myötä kasvaneita osaavia ja vaativia kuluttajia. Edistävätkö he asumisnäkemyksillään ja -valinnoillaan turvallisen asumisen vahvistumista, jää nähtäväksi. Ikääntymiskehityksen myötä Suomeen on syntymässä viidentoista vuoden sisällä puolen miljoonan aiempia terveempien ja vauraampien eläkeläiskuluttajien ryhmä. Tuleeko heistä tietoyhteiskuntakehityksen ja vanhuspoliittisten ohjelmien toivomia itsenäisiä kotona loppuun saakka asuvia Internetiä hyödyntäviä ”supersenioreita” vai julkisten palvelujen huomaan putoavia, menossa olevaa kehitystä opponoivia hoivattavia?

Ikääntyvien määrän lisääntyessä heidän vaikutusvaltansa kasvaa yksilöllisistä elämäntilanteista riippumatta. Niinpä heidät on otettava huomioon nykyisiä ikääntyviä enemmän sähköisillä palvelumarkkinoilla. Vaikka ikääntyminen lisää sekä terveyspalvelujen että arkea muutoin tukevien palvelujen kysyntää, palvelut halutaan omien mielihalujen mukaisina. Ikääntyvien kasvava taloudellinen vaikutusvalta palvelumarkkinoilla saa sähköisten palvelujen tarjoajat kuuntelemaan heidän tarpeitaan siitakin huolimatta, että nuoret sukupolvet ovat kaapanneet tietoyhteiskuntakehityksen omiin käsiinsä (Tuorila 2006). Haasteita riittää niin palvelujen tuottajille, kehittäjille kuin tutkijoillekin.

Ikääntyvien lukumäärän kasvu pitää yllä keskustelua turvallisesta asumisesta ja asumis-

turvallisuuden edistämisestä. Turvallinen asuminen korostuu myös asuntovarallisuuden ja asumiseen investoimisen lisääntyessä. Asuntovarallisuus kattaa 70 prosenttia kuluttajien yli 400 miljardin euron kokonaisvarallisuudesta kasautuen kypsempiin ikäryhmiin. Kuluttajien vaurastuminen näkyy asuntojen ja vapaa-ajan asuntojen koneistukseen, viihde-elektronikkaan ym. käytettyjen euromäärien kasvuna (www.stat.fi). Vastaavasti asumistoimintoihin käytetty aika kasvaa (Niemi ja Pääkkönen 2001; Varjonen ja Aalto 2005). Kodeista tulee entistä merkittävämpiä paikkoja terveyden- ja sairaudenhoidon kannalta ikärakenteen muutoksen myötä. Kehityssuunta lisää turvalliseen asumiseen panostamista erityisesti teknologisin ratkaisuin (Larson 2007).

Turvallisuustarpeet ja -kokemukset ovat sidoksissa aina aikaan ja kulloiseenkin yhteiskunnalliseen kontekstiin. Etukäteen ei voida sanoa, mikä kotien verkottumisen merkitys on turvallisuustekijänä piakkoin eläkkeelle siirtyvien noin 500 000 ”aktiiviseksi go-go-kansalaisiksi” luonnehdittujen ikääntyvien keskuudessa. Tietoyhteiskuntakehitystä ei voida pysäyttää eikä palvelujen sähköistymistä peruuttaa. Työelämässä verkkojen käyttöön tottunut ikääntyvien enemmistö hyötyy Internetistä ja sähköisten palvelujen päivittäisestä käytöstä: laajakaistalla varustettu koti on luonteva jatkumo tieto-

teknistyneelle työelämälle ja vapaa-ajalle. Osa ikääntyvistä jää tietoyhteiskuntakehityksen ja sähköisten palvelujen ulkopuolelle. Ennakoivan tutkimuksen avulla turvallisuusjärjestelmän toimijat voivat varautua tulevan eläkeläispolven ehkä yllätyksellisiinkin asumispreferensseihin turvaratkaisuineen.

Milloinkaan ei voida korostaa liikaa, että onnistuneiden palveluiden kehittäminen edellyttää palveluiden käyttäjien ottamista mukaan uusien palvelu- ja tuoteinnovaatioiden kehitystyöhön. Tämän vuoksi ikääntyvien omia näkemyksiä tulisi kuunnella enemmän ja hyödyntää heidän kokemuksiaan turvallisesta asunnosta ja asuinympäristöstä. Ikääntyvillä itsellään on runsaasti juuri tähän aihepiiriin liittyvää arvokasta elämäkokemusta. Mitä paremmin erityyppiset käsitykset saadaan liikkeelle, sitä paremmat mahdollisuudet on päästä eri osapuolia tyydyttävään turvalliseen asumiseen. Asumisen turvallisuuden kehittämistyössä tulisi kiinnittää erityistä huomiota käyttäjätuntemukseen ja sen hyödyntämiseen. Kansalaiset ovat varmasti halukkaita antamaan oman panoksensa, onhan heillä mahdollisuus vaikuttaa tulevaan arkeensa. Aktiiviset seniorit osallistuvat kehittämishankkeisiin pyytämättäkin. Viranomaisten, poliitikkojen ja tutkijoiden yhteinen haaste on saada mukaan vieraantumisuhan alaiset kansalaiset.

- Aktiiviset Seniorit ry (2008) Senioritalo Loppukiri – suomalaisen yhteisöasumisen pilotti. http://aktiivisetseiorit.fi/Documents/arkkitehti_kirs-20041005T123553 7.4.2008.
- Capra F (1975) *The Tao of Physics: An Exploration of the Parallels Between Modern Physics and Eastern Mysticism*. USA.
- Gated communities more popular, and not just for the rich. http://www.usatoday.com/news/nation/2002-12-15-gated-usat_x.htm.
- Hallituksen strategia-asiakirja 2005. Hallituksen poikkihallinnolliset politiikkaohjelmat ja politiikat. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 2/2005, 41–54. <http://www.valtioneuvosto.fi/tiedostot/pdf/fi/93153.pdf> (Luettu 18.4.2005).
- Hassila J, Juvas K (2007) Erehdykset ja unohdukset salliva asuinympäristö. Opas erityisryhmien asumisturvallisuuden kehittämiseen. suomen Pelastusalan Keskusjärjestö. Helsinki.
- Ikääntyneiden itsenäistä suoriutumista tukevan teknologian arviointi käyttäjänäkökulmasta. Turvahälytysjärjestelmät. Tulevaisuusvaliokunta. Teknologian arviointeja 7. Eduskunnan kanslian julkaisu 4/2001.
- Kangas A-M (2003) Ikääntymisen ja teknologian kesytyksen vuoropuhelu. Diskurssianalyttinen tutkimus ikääntymisen ja teknologian merkityksistä. Tampereen yliopiston Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Sosiaalipsykologian pro gradu -tutkielma.
- Karisto A (1997) Ikääntyminen koskee kaikkia. Online artikkeli. <http://www.evl.fi/kkh/to/ksk/shak11/sh11-karisto.pdf>
- Kuluttajapolitiittinen ohjelma vuosille 2004-2007. Kauppa- ja teollisuusministeriön julkaisuja 17/2004. Edita, Helsinki.
- Larson (2007) Professori uusisi asumistekniikkaa. Kent Larsonin haastattelu Helsingin Sanomat 21.1.2007; F 3.
- Leskinen J (2006) Talking about care – consumer conceptions on elderly care. In Rauma et al., *Human Perspectives on Sustainable Future, The 5th International Household and Family Research Conference*. University of Joensuu. Publication Series of the Faculty of Education.
- Leskinen J, Tuorila H (2007) Ikääntyvien hyvä arki palvelujen ja itsepalvelun lisääntymisen ristivedossa. Dosis 1/2007.
- Lukkaroinen R (2002) Vastuunjaon malli vanhusten kotona asumisen mahdollistamiseksi. Yli 75-vuotiaiden kotihoidon asiakkaiden asumismuodot sekä palvelurakennemallien kustannukset ja toiminnallinen sisältö. Acta Universitatis Ouluensis D 698. Oulu: Oulun yliopisto.
- Niemi I, Pääkkönen H (2001) Ajankäytön muutokset 2000-luvulla. Kulttuuri ja viestintä 2001:6. Tilastokeskus. Helsinki.
- Nurmela J, Sirkiä T, Muttillainen V (2007) Suomalaiset tietoyhteiskunnassa. Katsauksia 2007/1. Tilastokeskus.
- Routasalo P, Pitkälä K, Savikko N, Tilvis R (2003) Ikääntyneiden yksinäisyys – Kyselytutkimuksen tuloksia. Vanhustyön Keskusliitto Helsinki.
- Siltala S (2007) Housing Enabler – fyysisen ympäristön esteettömyyden arviointimenetelmä osana ikääntyvän kuntalaisen asumistarpeita. http://www.kunnat.net/k_perussivu.asp?path=1;29;125487;125511;90918;104122;1276.15 24.1.2008

- Sosiaali- ja terveysministeriö (2006) Ikäihmisten toimintakyvyn selvittäminen osana palvelutarpeen arviointia sosiaalihuollossa. KT 5/2006.
- TerraDaily (2006) Aging Japan Building Robots To Look After Elderly. http://www.terradaily.com/reports/Aging_Japan_Building_Robots_To_Look_After_Elderly.html 16.4.2008
- Tornstam L (2003) Gerotranscendence from young old age to old age. Online publication from The Social Gerontology Group. Uppsala. URL:<http://www.soc.uu.se/publications/fulltext/gtransoldold.pdf>.
- Tuorila H (2001) Lapsiperheet ja ikääntyvät palvelujen käyttäjinä. Kuluttajatutkimuskeskus. Julkaisuja 6/2001. Helsinki.
- Tuorila H (2004) Yli 50-vuotiaat Internet-palvelujen käyttäjinä. Kuluttajatutkimuskeskus. Julkaisuja 2/2004. Helsinki.
- Tuorila H (2006) Itsepalvelun ikääntyvä ihme-maa? Kuluttajatutkimuskeskus. Keskustelu-aloitteita 35/&2006. Helsinki.
- Tuorila H, Kytö H (2005) Verkkopalvelut ikääntyvien hyvinvoinnin edistäjinä. Kuluttajatutkimuskeskus. Julkaisuja 5/2005. Helsinki
- Tuorila H, Aalto K (2007) Ongelmia tietokoneen ja digi-tv:n kanssa? Tietoteknisten tukipalvelujen tarve ja tarjonta. Kuluttajatutkimuskeskus. Julkaisuja1/2007. Helsinki.
- Varjonen J, Aalto K (2005) Kotitaloustuotannon satelliittitilinpito Suomessa 2001. Tilastokeskus ja Kuluttajatutkimuskeskus. Helsinki.
- Varjonen J, Aalto K, Leskinen J (2005) Kotityön markkinat. Sitran raportteja 45. Helsinki. www.stat.fi